

Crònica d'un desafiament inimaginable

El centenari de Ramon Aramon i Serra

JOSEP M. MUNTANER I PASQUAL

R. Aramon i Serra en una reunió del Consell Consultiu d'Òmnium Cultural durant els anys setanta

FOTO: PAU BARCELÓ (ARXIU SERRA D'OR)

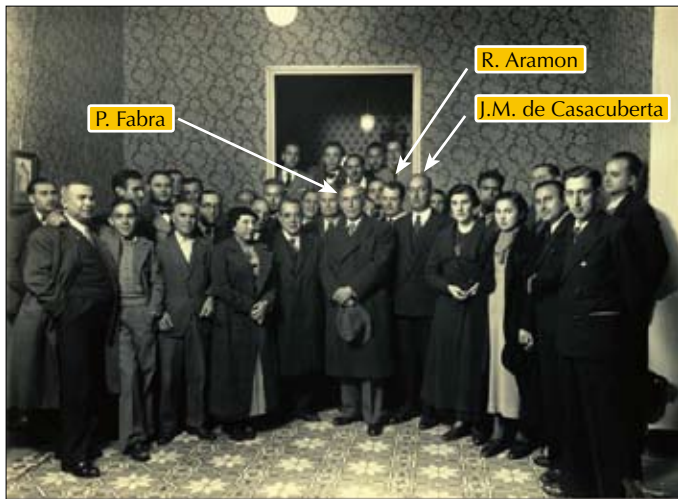
L'any 2007 sumà dos centenaris de gran importància per a la ciència i cultura catalanes: la creació de l'Institut d'Estudis Catalans, màxima corporació científica dels Països Catalans, i el naixement del qui en fou, durant mig segle, el secretari general, Ramon Aramon i Serra. Aquesta coincidència és significativa perquè la figura de R. Aramon no consistí solament –com si no fos prou– en l'exercici del seu càrrec electe al llarg de la meitat de la vida de l'Institut. El fet singular és que en fou el decisiu revivificador en la llarga i llòbrega nit de l'Espanya franquista. Sobretot, perquè ho hagué de fer en condicions heroiques. La història oficial, basada només en documents, limitats i condicionats per l'època, no ha arribat a detectar els elements transcendentals d'aquella conjunció. La commemoració del centenari de R. Aramon ha permès de reconstruir, en una petita part, amb testimonis de primera mà, allò que potser és l'aventura més important de la resistència cultural catalana del segle XX.

Les commemoracions

A l'Institut hom creà, en començar l'any 2007, una Comissió del Centenari, constituïda per nou membres: Jordi Carbonell (president), Heribert Barrera, Oriol Casassas, Joan Martí (president de la Secció Filològica), Joaquim Molas, Josep Massot, Joandomènec Ros (secretari general del IEC), Joan Triadú i Núria Aramon (secretària). La Comissió proposà diverses actuacions a fer, dins i fora de l'Institut.

Per començar, hom féu tres Jornades d'Homenatge, amb deu conferències, els dies 13 i 28 de novembre i el dia 11 de desembre del 2007. Foren presidides, respectivament (a més de ser-ho pel president de l'Institut, Salvador Giner), pel vice-president de la Generalitat de Catalunya, Josep-Lluís Carod-Rovira, per l'anterior conseller de Cultura, Max Cahner, i pel president del Parlament de Catalunya, Ernest Benach. Tots tres glossaren la figura cultural i nacional de R. Aramon i Serra. Foren unes jornades reeixides, tant per les aportacions contingudes en les intervencions dels conferenciants com per l'extraordinària assistència de públic qualificat que omplí de gom a gom la sala Prat de la Riba de l'Institut.

Els ponents i els temes tractats foren els següents: 1) Jordi Carbonell (en citacions: JCa), *La reconstrucció (1942-1944)*;

Pompeu Fabra, R. Aramon, J.M. de Casacuberta visitant l'entitat Acció Valenciana a la ciutat de València el novembre de 1935

2) Josep Massot i Muntaner (JMs), *La travessa del desert* (1945-1967); 3) Oriol Casassas (OCa), *R. Aramon i Serra i el món de les ciències: el perseverant estímul*; 4) Joan Martí i Castell (JMt), *L'activitat lingüística. La seva relació amb Pompeu Fabra*; 5) Albert Jané (AJa), *La relació amb professors i correctors*; 6) Germà Colón (GCo), *Les seves publicacions, l'edició de textos i els Estudis Romànics*; 7) Núria Aramon i Stein (NAr), *Notes biogràfiques*; 8) Joaquim Molas (JMo), *Projecció interior*; 9) Anscari Manuel Mundó (AMu), *Projecció internacional*; 10) Madeleine Caviness, *R. Aramon i Serra et l'Union Académique Internationale*.

Pel febrer del 2008 l'Associació Cultural Socarrats de Vila-real i la delegació de l'Institut a Castelló de la Plana organitzaren un homenatge a R. Aramon, en el qual dissertà N. Aramon sobre «Les relacions del doctor R. Aramon i Serra amb el País Valencià». Després, en aquest mateix mes de febrer, l'Ajuntament de Barcelona va acordar de dedicar un carrer de la ciutat al seu il·lustre ciutadà R. Aramon i Serra. Llavors, el dia 5 de maig, es va inaugurar, a la sala Pere i Joan Coromines de l'Institut, l'Exposició del Centenari. La va dirigir O. Casassas, que la titulà *Ramon Aramon i Serra, la tenacitat indefallent*. Els parlaments de la inauguració anaren a càrrec de l'anterior president de la Generalitat de Catalunya, Jordi Pujol, del director de l'Exposició i del president de l'Institut. Romangué oberta fins al dia 30 de maig. Per altra banda, la Institució de les Lletres Catalanes decidí de publicar un llibre sobre R. Aramon i l'associació Penya J.A. Santamaria li dedicà la sessió de desembre del 2007, amb les intervencions d'Heribert Barrera (ex-president del Parlament de Catalunya) i de Bernat Joan (secretari general de Política Lingüística de la Generalitat de Catalunya). *Serra d'Or* publicà, en el número del març proppassat, l'article de J. Martí i Castells «Ramon Aramon i Serra i la llengua: el *Diccionari* i altres publicacions». I encara, l'Institut va convocar el Premi Internacional Ramon Aramon i Serra, dotat amb 15.000 euros, que es lliurarà l'any 2011 a la millor obra de recerca presentada sobre filologia romànica, especialment catalana i occitana.

Aquestes diverses i notables commemoracions han de permetre d'aprehendre la força de la figura i dels fets de R. Aramon a favor de la llengua i cultura nacionals en l'etapa del genocidi cultural franquista.

Formació i acció en un medi catalanista

«R. Aramon nasqué a Barcelona (Sants) en una família de classe mitjana, que vivia l'efervescència catalanista dels anys de la Mancomunitat de Catalunya» (JCa). La tradició catalanista en què es desenvolupà era deguda, tant als seus orígens familiars (Barcelona, Martorell i Àger), com a la seva formació infantil al «Centre Nacionalista Sang Nova» de Sants. Aquest barri era aleshores una àrea industrial, d'obrerisme i catalanisme intensos, on es féu el congrés de la «Confederació Regional del Treball» (1918) i la conferència que originà «Esquerra Republicana de Catalunya» (1931). R. Aramon tingué ja a vuit anys el primer guardó: el Premi d'Honor de Lectura, convocat per Sang Nova a les barriades de Sants i Hostafrancs, sota el patrocini de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana. (NAr).

Ja més gran, destacà com a soci de l'Orfeó Atlàntida, creat en 1927 a Sants, on organitzà els Amics dels Llibres. Fou notable, també, la seva inclinació musical, que es manifestà tant en l'Orfeó de Sants com en l'Orfeó Atlàntida: composició de vuit sardanes (la primera a dotze anys i totes força interpretades); direcció musical de l'Esbart Sant Jordi; arranjament (en versions de piano i de cobla) de la Dansa i el Ball del Ciri, tots dos de Castellterçol, i publicació d'articles sobre temes musicals. Els seus companys creien que es dedicaria a la música. Després, quan fou estudiant, aquesta faceta artística li permeté un modest guanyapà fent de pianista al cinema per a acompanyar les pel·lícules mudes (NAr).

Curiositat intel·lectual, vocació literària, dots d'organitzador, fort en relacions socials, sensibilitat musical. Un jove capacitat per a participar, amb òbvies possibilitats de reeiximent, en qualsevol empresa. Decidí que aquesta seria la filologia.

Estudis superiors i inici professional acadèmic

Estudiant de batxillerat, creà, amb companys, *L'Estudiant* (1923-1925, 22 números, manuscrits). Estudiant de Filosofia i Lletres a la Universitat de Barcelona (1925, en plena Dictadura), continuà com a escriptor assidu, i publicà, amb M.A.

R. Aramon a l'època d'ampliació d'estudis de filologia a Alemanya l'any 1931

Francesc de B. Moll, R. Aramon i Serra i Manuel Sanchis Guarner, a la torre de Canyamel (Capdepera), en ocasió de les Festes Populares de Cultura Pompeu Fabra (Mallorca, 1979)

FOTO: NÚRIA ARAMON

Vila i P. Grases, *Ginesta* (1929, impresa), la qual fou prohibida pel govern civil després del tercer número (NAr). En 1924, R. Aramon va descobrir els Estudis Universitaris Catalans, la universitat «paralela» de cultura catalana, on aprofundí en la llengua, literatura i història del país, amb professors prestigiosos (dels quals Aramon destacava J. Rubió i F. Martorell). En 1927 publicà en la revista dels Estudis un primer treball de recerca «on demostrà ja la minuciositat i la precisió que tindrà tota la vida a l'hora de l'estudi i l'edició de textos» (JMs).

En 1929 es traslladà, obligatòriament, a Madrid per fer-hi el doctorat. Entre 1930 i 1933 anà a Alemanya (Leipzig i Berlín), país clau per a fer estudis de lingüística, amb beques (privada i públiques) per a aquesta formació (JMs). Havia començat ja a fer treballs professionals a l'Oficina Romànica de Lingüística i Literatura (Biblioteca Balmes), «amb recensions extenses i sovint polèmiques –gènere en el qual excel·liria–» (JMs) i en la *Bibliografia catalana* de l'entitat.

En 1933 fou nomenat secretari-redactor de la Secció Històrico-Arqueològica de l'Institut, i P. Fabra el contractà per a les Oficines Lexicogràfiques de la corporació. A continuació, Fabra el nomenà professor ajudant de la seva càtedra a la Universitat Autònoma de Barcelona. Treballs que complementà, a l'Institut-Escola de la Generalitat, on ensenyà llengua i literatura catalanes i alemany (JMs).

La seva formació i les primeres feines li marcaven un camí d'alta cultura, si res no hagués alterat la vitalitat efervescent dels Països Catalans, «però irromperen a casa nos-

tra una gent desequilibrada [...], que clausuraren una llarga llista de centres» (OCa). Entre ells, tots aquells on treballava R. Aramon.

L'increïble desafiament nacional

Als Països Catalans, en 1939 anorreats, exiliats i asservits, cap estel no hi brillava; i tothom pensava que no hi tornarien a lluir fins, segurament, moltes generacions després. L'Institut d'Estudis Catalans era una runa més en un panorama assolat per una Espanya que havia fet del seu odi contra el poble català, la seva llengua i cultura un dels motors de la revolta militar contra l'estat republicà. «En 1940 un informe del membre de l'Institut [esdevingut botifler], F. Valls, en la Diputació de Barcelona, establí que aquest 'ha quedado sin personalidad ni función propias, por natural extinción'» (JCa).

Però el foc català, tot i colgat, cremava. Malgrat el terror, en 1941, l'arquitecte L. Bonet i Garí féu, a casa seva, dos actes solemnes –i obligadament privats– de cultura catalana, els primers de la postguerra. Al segon, «per a commemorar el centenari de *Lo gayter del Llobregat*, [amb l'Institut], Puig i Cadafalch, president d'aquest, no hi pogué anar» (JCa), ja que s'havia fet escàpol de la policia; R. Aramon hi fou. M. Coll i Alentorn escriví: «Al començament de 1942, després del retorn definitiu de Puig, Aramon va suggerir a aquest la possibilitat de reconstituir l'Institut» (OCa). Aramon anotà: «Puig, d'acord amb el seu caràcter enèrgic, em va instar que

l'ajudés a reorganitzar-lo» (OCa). Uns quants mesos després, per l'abril, Puig pogué reunir, a casa seva, dos membres de l'Institut i R. Aramon. Aquest, que féu de secretari de la reunió, «redactà una acta que avui no es pot llegir sense que un calfred et recorri l'espina» (JCa).

Els acords presos eren, es mirin com es mirin, un desafiament frontal al «nou ordre» totalitari espanyol imposat als Països Catalans: «[1] donar *continuitat* a l'obra de l'Institut; [2] recordar els membres morts, que mereixen «una *commemoració pública* per llur valor científic i *patriotisme*»; [3] considerar espiritualment *presents* els membres *exiliats* (P. Fabra, A. Pi, J. Carner, L. Nicolau, J. Serra, C. Riba i P. Bosch); [4] cobrir amb set *membres nous* les vacants existents (R. Aramon, elegit al cap de quinze dies, en la reunió següent, *secretari general perpetu*, J.R. Bataller, A. Duran, P. Font, J. Folch, J. Rubió i J.M. de Sagarra); [5] proposar membres corresponents, sobretot a *Mallorca, València i Rosselló*; [6] celebrar *sessions periòdiques* sobre les recerques a fer i les obres rebudes de l'estranger; [7] reactivar les *Societats filials*» (JCa). L'home investit d'aquesta tasca immensa, i impossible per manca de tot, era R. Aramon, que «sabia, en escriure l'acta, la qual responia al seu esperit, que hauria de carregar-ho tot damunt les seves espatlles» (JCa).

Carbonell esmentà M.A. Capmany, que havia dit: «És molt fàcil de parlar dels 'anys difícils'; no ho era tant de viure'ls. És molt fàcil de dir 'R. Aramon va salvar l'Institut'; però és difícil de pensar que, l'endemà de la derrota, l'Institut no existia. Que calia tota la decisió, tota l'energia, tota l'audàcia del món per a negar l'evidència i decidir que aquella entelèquia, sense cases, parets ni llibres continuaria existint. [...] Molts dels qui es quedaren van acceptar la derrota, eren partidaris de demanar permís, de tenir paciència, de penedir-se dels 'pecats comesos.' Aramon no va demanar permís, ni es va penedir de res; va decidir que la derrota no existia, va establir contacte amb Puig i va decidir continuar, com si la Història, la 'Gran Història', s'hagués equivocat.»

«Aquella sessió del 17 d'abril de 1942 fou un esclat de patriotisme: partint de zero havien decidit de recuperar la

normalitat d'una institució que era essencial per a la cultura catalana. No solament era un ple amb totes les de la llei: era el ple més decisiu de la història de l'Institut» (JCa). Un desafiament sense parió en la història dels Països Catalans. Un repte «intern», però no per això menys pesant de conseqüències que si hagués pogut ser públic. Perquè no era sols una declaració, sinó el compromís de plena acció diària a fi que la cultura i la ciència catalanes ressorgissin, com si es pogués fer d'una manera normal, malgrat aquell omnímode poder de l'enemic mortal. Aquest era una amenaça permanent i significava haver d'investir un futur renegrit. R. Aramon, amb la seva investidura de cap executiu d'un Institut-fantasma, a refer del tot, podia afrontar realment aquella tasca tan descomunal?

Feina de catacumba i mecenatge patriòtic

Com digué J. Massot: «En aquell moment, Aramon era un filòleg format amb rigor, que havia conegut de prop diverses escoles de la millor romanística europea i que s'havia creat un prestigi com a bibliògraf i editor de textos.» «La secretaria general de l'Institut li demanava una dedicació total –mancat com es trobava de qualsevol mena d'infraestructura i amb poc ajut efectiu dels presidents de les Seccions i del president de l'Institut, que en aquell moment era 'de torn'» (JMs). «Aramon planificà l'activitat de l'Institut de cara al país i de cara a l'estranger. I no es limità al seu desplegament intern i extern, sinó que atengué altres funcions que el convertiren en l'*eix de la resistència cultural* contra la repressió» (JCa).

Com s'ho va fer, sense mitjans, un home sol que encarnava l'Institut i que prenia la responsabilitat de tot allò que s'hi fes? El context l'obligava a una feina de catacumba, si és que es volia que la flama perdurés; situació duríssima i exhauridora.

El primer objectiu, just i salutífer, de R. Aramon fou el de mantenir, sense defallença per part de ningú, *el nord* establert en l'acta de recobriment de l'Institut. En el desert, les temptacions són moltes; però aconseguí que ningú no afluiés davant miratges llaminers o davant la facilitat de la «servitud voluntària».

El segon objectiu fou com arribar a navegar amb el vent en contra de la *repressió* policíaca, sense encofetjar-la. En això, R. Aramon hagué de jugar amb una prudència integral (màxima reserva), combinada amb l'estratègia insòlita de l'aire de normalitat que li donà tothora (per molt extemporani que pogués ser). Hi foren decisius els seus dots personals: alçada acadèmica, bonhomia *sansfaçon* i tracte obert. Els represors tenien la idea que refer l'Institut era un fantasmeig de quatre gats, de nul·la transcendència; per això, no tenien pressa. El temps anava a favor seu; les «mosques» anirien al rusc de mel i acabaria havent-hi «extralimitacions» que els permetrien d'actuar

R. Aramon treballant dins el refugi de l'Institut en un pis de la Gran Via, on hi hagué la secretaria durant els anys 1943-1968

FOTO: MONTSERRAT MANENT

Josep Carner i la seva muller, Émilie Noulet, amb R. Aramon i Serra al Palau Dalmases (Òmnium Cultural), seu de l'Institut d'Estudis Catalans, el 9 d'abril de 1970, en la seva única visita a Catalunya des de l'exili poc abans de morir

FOTO: NÚRIA ARAMON

a fons. Però la direcció i la fermesa de R. Aramon aconseguiren que no hi hagués cap pas en fals. Aramon continuà com si no passés res, fent-ho tot com sempre; la normalitat era una de les seves armes defensives.

El tercer objectiu fou aconseguir *ajuts* i *col·laboracions*. Establí una petita xarxa de solidaritat, de la qual rebé uns ajuts mínims mensuals. «Després d'un temps de fer servir de base l'Ateneu Barcelonès, la secretaria general de l'Institut s'instal·là en una habitació de l'Editorial Pedagògica (Associació Cultural Minerva), en un pis de la Gran Via, davant la Universitat» (JCa). Quan hi havia –molt sovint– qüestions singulars (publicacions, invitacions a visitants de la resta dels Països Catalans o de l'estranger, actes, viatges, etc.), intentava de suplementar el fons periòdic amb aportacions especials. De vegades, fent camins difícils; generalment, arduos.

La supervivència econòmica de l'Institut es consolidà –a un nivell modest, de subsistència– quan en 1961 un grup reduït d'empresaris amb consciència catalana (E. Bagués, J. Carner, L. Carulla, J.B. Cendrós, M. Mas, F. Millet, P. Riera, J. Vallvé, i pocs més) crearen *Òmnium Cultural* (en gran part per subvenir l'Institut). També hi contribuïren organismes internacionals (Unió Acadèmica Internacional i Consell Internacional de la Filosofia i les Ciències Humanes). L'Òmnium, després, amb molts esforços però amb gran eficàcia, aconseguí l'adhesió de milers de conscients patriotes. Precisament per aquesta volada inesperada, negativa per al règim, aquest clausurà l'entitat una temporada; i, també, el

«fantasmàtic» (per a ells) Institut que l'Òmnium tenia al seu estatge (des de 1962) del Palau Dalmases, al carrer de Montcada. L'Òmnium fou la important base material i humana que donà ferm suport a R. Aramon i a l'Institut durant més de vint anys, amb una voluntat i una empenta que no fallaren mai. Aramon ho agraií en totes les ocasions públiques que tingué. Tanmateix, és penós que aquells homes, que crearen i promogueren una entitat tan decisiva per a l'Institut, no hagin estat ni reconeguts ni commemorats per aquella fonamental «operació nacional».

Aquell intricat maneig semipúblic-semiprivat era com caminar sobre el tall d'un raor; exigí fermesa, dedicació i habilitat. R. Aramon els aportà amb ple lliurament i sense cap condició; molts en donaren testimoni; entre altres, Joan Coromines i Ferran Soldevila (NAR). La feina feta a l'ombra per R. Aramon fou decisiva. Però també anà més enllà de l'Institut, encara que aquesta corporació estigués, mercès a ell, sempre al cim de la resistència cultural.

La intensa projecció «interior»

J. Molas digué que R. Aramon tingué un paper de molt més abast i d'una complexitat més gran que el propi de la seva ja difícil i laboriosa tasca a l'Institut: «Fou un activista polític-cultural decisiu en molts aspectes d'abans del 1936 i, sobretot, de després del 1939.» «Entre aquells es pot situar l'inici de les reunions clandestines amb concerts i lectures.»

«El fet marcant fou la creació per R. Aramon, amb l'orfebre R. Sunyer i el poeta J. Palau, dels Amics de la Poesia.» «L'Institut era el gran camp de treball d'Aramon; però ell –i això no ha estat mai dit– hi realitzà un programa general de política cultural, malgrat la gravetat de la situació.»

El programa, segons J. Molas, pretenia: 1) conservar i salvar la memòria (patrimoni cultural i llengua); 2) imaginar i mantenir plataformes de defensa i resistència; 3) restablir els contactes exteriors destruïts des de 1939; 4) reagrupar la gent dispersada; 5) rebastir ponts amb Mallorca i València; 6) incidir en el terreny, és a dir el medi, amb publicacions i premis; 7) assegurar la continuïtat, amb la participació de joves. «R. Aramon ho féu obert a qualsevol iniciativa de qualsevol color, mentre fos en defensa de la pàtria i de la llengua» (JMo).

Sense entrar en tots els fets que enumerà per a demostrar el plantejament global de l'actuació de R. Aramon, potser podem esmentar, com a exemples, dues línies d'actuació. La primera, el seu *acolliment privat, a Barcelona, de joves* de l'àmbit literari de la resta dels Països Catalans, en relació precisament amb els Amics de la Poesia (JMo). Hi venien tant per conèixer allò que s'hi feia i tenir contacte amb les personalitats culturals actives, com per exposar llurs experiències i il·lusions. Un cas és el de Joan Fuster, amb el qual Aramon tingué sempre una cordial relació. O, també, els d'antiga i llarga amistat, com amb F. de B. Moll i M. Sanchis i Guarnier. D'altra banda, també era el principal receptor a Barcelona de tot estudiós o intel·lectual estranger que volgués conèixer de primera mà com es mantenien, sota la bota franquista, la llengua i cultura catalanes.

La segona línia d'actuació, la *presència pública de R. Aramon en actes massius*. Així, en les Festes Populares de Cultura Pompeu Fabra, celebrades anualment, durant vint-i-cinc anys, cada vegada en un lloc diferent dels Països Catalans. Organitzades per Òmnium Cultural (A. Ibàñez i J. Panyella i J. Triadú), R. Aramon mai no hi fallà i sempre hi tingué un lloc d'honor. D'una manera similar, en la de la brillant festa anual dels Premis Literaris de la Nit de Santa Llúcia, també un reeiximent d'Òmnium. O, encara, en la celebració del Premi d'Honor de les Lletres Catalanes, així mateix d'Òmnium, amb el qual també fou distingit (1983).

El resultat de la presència o participació activa de R. Aramon en tota mena d'actes permetia la irradiació de la seva figura fora de l'Institut, cosa que creà, lògicament, una sinergia de voluntats que s'endegà en molt diversos camps del recobriment cultural i lingüístic dels Països Catalans. L'Institut i R. Aramon esdevenien per a tot el país, respectivament, el centre de responsabilitat de l'alta cultura i l'home savi i prudent que en duia la direcció. J. Triadú: «Aviat vaig saber que ell portava el timó de l'Institut i que en aquesta tasca i en la responsabilitat que comportava hi havia compromès la seva vida i els seus» (OCa). En general, hi hagué el reconeixement d'una existència no latent sinó fructífera.

Reeiximents mítics en la «travessa del desert»

L'Institut «de R. Aramon» presentà, al cap d'un temps –no comparable amb el *tempus* actual–, unes realitzacions que, situades en el context del règim feixista, poden considerar-se com a memorables (encara que algun observador,

que no ha arribat a copsar la duresa i limitacions d'aquella època, les hagi pogudes trobar banals). És l'etapa de l'Institut que, els qui la conegueren de debò, han batejat com la de la «travessa del desert». Uns reeiximents vitals sota una aparent secada.

- 1) La represa (1942) dels *Estudis Universitaris Catalans* (EUC), amb M. Coll i Alentorn. Altra vegada –com si no hagués passat res– i revigoritzada, una formació universitària sobre temes catalans (completament bandejats) i en català (prohibits del tot). «Les lliçons dels EUC al voltant de taules de menjador (en cases particulars) van ser l'autèntic moll de l'os de l'ensenyament superior a casa nostra» (JCa). Hi passaren successives fornades d'estudiants sensibilitzats; i professors veterans, de primera magnitud, els feien les lliçons magistrals. L'esperança de la renovació generacional en la foscor: un planter de joves investigadors que, després, foren brillants acadèmics.
- 2) Les *Festes anuals* i els *Cartells de Premis*. La primera d'aquelles «l'organitzà Aramon el dia de Sant Jordi de (tot just!) 1944, a casa de Puig i Cadafalch. Hi assistiren més de cent persones de la cultura catalana i els presidents dels instituts estrangers a Barcelona: un acte de presència de l'Institut davant la societat catalana i un pas endavant en l'afiançament de la institució» (JCa). El Cartell era la convocatòria anual de premis i de borses d'estudis. Reaparegué en 1946 i, de mica en mica, n'augmentaren el nombre i (en pocs casos) els imports lliurats.
- 3) R. Aramon creà (1946) a l'Institut, i presidí, la *Societat Catalana d'Estudis Històrics*, amb tres línies de publicacions «que resten com a testimoni per a la recerca en història, art, arqueologia, llengua i literatura» (JMt). «Hi reagrupà gent jove dispersa que flotava en aquell ambient d'asfíxia i, així, assegurava el creixement de l'Institut» (JMo). Molts anys de dedicació, animació i resultats en aquesta tasca.
- 4) Les *publicacions* començaren a preparar-se l'any 1944 i aparegueren a la llum pública en 1947. La norma de R. Aramon fou la màxima qualitat en totes elles. «Les publicacions eren la fe de vida, tant als Països Catalans com a l'estranger, i foren la preocupació obsessiva d'Aramon des de l'inici de la represa» (JCa). «La dedicació d'Aramon en el terreny de les publicacions i els resultats concrets que hi assolí constitueixen un dels aspectes més destacables de la seva aportació al món científic de la filologia» (JMt). En aquella època no n'hi havia prou de la direcció, seguida de l'execució per un equip; R. Aramon hagué de fer-hi un treball personal, a peu d'obra, llarg i perseverant. Anava des de la revisió i l'esmena dels textos originals, la recerca d'un patrocinador per al seu finançament, la revisió de proves, el seguiment de l'edició, fins a la distribució dels exemplars. «Aramon, decidí que les publicacions no passarien per la censura, amb el feble argument al·legat 'que l'Institut, com que era fundat per la Diputació de Barcelona no ho necessitava'» (JCa). A ell li tocà de plantejar-ho i de veure com convèncer els aleshores ferotgesensors espanyols. Les publicacions d'aquella etapa són excepcionals, per llur qualitat, tant lingüística com tècnica. R. Aramon: «La meua obra personal ha patit certament de la meua donació obligada a l'Ins-

R. Aramon i Serra pronunciant una conferència en el Saló de Cent de l'Ajuntament de Barcelona (5-12-1980), sobre «Mistral i la Renaixença catalana», en ocasió de les jornades commemoratives del centcinquantè aniversari de la naixença de Mistral, organitzades pel Cercle d'Agermanament Occitano-Català

FOTO: NÚRIA ARAMON

titut: trenta anys revisant o refent llibres dels altres. No es pot treballar, en veritat, per a un mateix i per al comú. I en un país en destret cultural com el nostre, l'opció no era dubtosa» (OCa).

- 5) Els *Estudis Romànics*, fundats (1947) i dirigits per R. Aramon, foren la mesura de l'efectivitat del seu esforç i, alhora, el testimoni al món del rebrotament científic de l'Institut. «Una empresa que resisteix sense dificultat la comparació amb les revistes de millor qualitat del món de la romanística.» «Un producte del tarannà d'Aramon, que deixa bocabadat qui coneix la realitat política en què es forjà» (JMt). En publicà, a pòls, vint volums.
- 6) El reengament d'antigues *Societats filials* (Botànica, Història Natural, etc.) o la creació de noves (Estudis Jurídics, Econòmics i Socials, etc.) per a agrupar recercadors de matèries ja tractades o inèdites. «Allò de l'Acta inicial –el 'fer el que calgui per a tornar a l'activitat de les diverses filials de l'Institut'– no fou per a R. Aramon, simplement, una manera de dir, sinó que, convençut que per mitjà de les filials queden enormement ampliat i envigorits els objectius de l'Institut, 'amb la seva tenacitat i la seva murrieria típiques' –com escriví J. Massot– perseguí, insistí, estimulà i, més tard o més d'hora, veié, en activitat, una Societat darrere l'altra» (OCa). Amb una activitat incessant de R. Aramon en reunions, visites, discussions, represa de contactes, etc. «Aquells que no visqueren l'època poden trobar estrany, si no incompreensible, la lentitud amb què es posaren en marxa les Societats; cal tenir present que tot el que es feia a l'Institut era fet en una circumstància voraçment adversa» (OCa).
- 7) La celebració del *Cinquantenari de l'Institut* (1957). «Es tractà d'un acte en una casa privada, sobri, acadèmic i vibrant, d'una gran dignitat i intensitat» (NAr). R. Aramon havia informat d'aquesta data significativa per a la cultura i la ciència catalanes a corresponsals i col·legues de tot el món. Hi hagué una resposta plena per part de tothom, amb més de 250 felicitacions que expressaven afecte i solidaritat amb l'Institut. Cal situar-se en el que representava, en aquell moment de tenebra, aquell devessall de companyonia: causà una gran emoció i infongué molts ànims als membres, als col·laboradors i als amics de la corporació (NAr).
- 8) Una *nova Secció* (1968), la de Filosofia i Ciències Socials (Dret, Economia, Filosofia, Geografia, Pedagogia i Sociologia), amb set membres més.
- 9) *L'obra personal*. No pogué fer la que, en circumstàncies normals i en el mateix lloc de secretari general, hauria pogut fer; és cert. Però també ho és que, si bé molt limitada, l'obra que féu ha estat admirada. En la *Miscel·lània* (1978) que li fou dedicada, els editors assenyalaven: «R. Aramon féu una important tasca d'editor de la literatura medieval catalana que el convertí en l'especialista per excel·lència d'aquesta.» G. Colón digué, amb referència

al recull de treballs de R. Aramon dins *Estudis de llengua i literatura* (1997): «Si hi mirem la bibliografia aplegada romandrem admirats davant la quantitat de treballs duts a terme també després de la Guerra Civil. No sabem d'on treia el temps, però va treballar força.»

- 10) Els *deixebles*. J. Massot: «El senyor Aramon fou una persona decisiva en la meua vida des dels anys universitaris.» «La seva millor obra són els seus deixebles, als quals ha lliurat el millor de la seva vida, sense servir-se'n sinó servint-los, a vegades amb una aparença irònica, però sempre amb un cor molt ample» (JMs). «Un escenari qualsevol esdevenia una aula, en què, sense els formalismes escolars, els qui l'escoltàvem apreníem des de les beceroles fins a les qüestions més envitricollades de la filologia catalana. I ens hi posava deures. R. Aramon procurava convèncer-nos perquè ens comprometéssim amb la recuperació nacional» (JMt). «El tracte era deferent, ultra que afable; semblava que tots fóssim grans experts; la seva manera de sobrevalorar-nos ens feia constants i ens millorava progressivament. Però mai no acceptava la frivolitat o l'error» (JMt).
- 11) El *Real Decreto de 1976*, pel qual s'atorgà reconeixement oficial a l'Institut, fou una filigrana per a fer veure una obertura del règim, el qual es revestia amb una capa nova envers els catalans. Fou seguit personalment per R. Aramon (amb l'ajut de G. Ferraté), tant per la seva encarnació de la recent història traumàtica de l'Institut, com pel seu coneixement a fons dels objectius i voluntat que aquest havia de preservar. Així aconseguí una completa i detallada exposició de motius, redactada per ell, que era tot un testimoniatge de la tasca antiga i contemporània i de la vàlua de la corporació. En l'article primer de la disposició, un contrasentit per a l'Estat i una definició lògica per a l'Institut: la transcendental versió segons la qual «el 'Institut d'Estudis Catalans', [és la] *corporación académica, científica y cultural, cuyo ámbito de actuación se extenderá a las tierras de lengua i cultura catalanas*».
- 12) Intervingué centralment en la resta de les importants *negociacions de la transició*, a) amb l'Ajuntament de Barcelona, per a recobrar la seu de la Casa de Convalescència, i b) amb la Diputació Provincial de Barcelona, per a l'habilitació i equipament dels locals, el retorn dels fons documentals i l'atorgament d'una subvenció anual que permetés d'iniciar una normalització en tots els aspectes (econòmic, legals, personal, serveis, etc.). «Hagué de fer múltiples gestions en les quals va demostrar el tremp i la flexibilitat que havia tingut ja des del 1939» (JMs).

Tot comptat, R. Aramon aconseguí que l'Institut esdevingués el centre viu de l'alta cultura catalana, malgrat la pobresa absoluta de l'entitat que així no feia gaire atractiva la dedicació de molts que l'haurien pogut ajudar. Se n'escaparen, o bé ho feren marginalment o molt de temps en temps; cosa que s'invertí de cop quan la corporació retornà oficialment a la vida pública. D'aquestes infidelitats no en féu mai cap crítica, ni en privat, i sempre continuà el seu camí, immutable, acompanyat d'uns pocs i valuosos fidels.

Els reeiximents a l'ombra no acaben amb els que hem assenyalat fins ara. Cal sumar-hi els decisius de la llengua catalana en general, la seva preocupació per la ciència en català i els de la seva continuada nunciatura al món sobre la grestada i oblidada cultura catalana.

La profunda modernització de la llengua nacional

La tasca pròpiament filològica, en relació al caràcter de l'Institut de 'acadèmia nacional del català', era bàsica en una etapa on l'idioma començava a ésser tolerat però no era encara tractat amb normalitat. Es tractava dels indispensables Diccionari i Gramàtica i de la modernització en profunditat d'un lèxic que creixia ràpidament sense que l'Institut pogués dir-hi la seva. Si de fet era impossible fer-hi res com cal, ja que aquell no disposava de cap mitjà, sí que R. Aramon aconseguí de plantejar unes suplències que, atesa l'època, podem considerar reeiximents.

- 1) La publicació (1954) de la segona edició del *Diccionari general de la llengua catalana*, de P. Fabra, fou dirigida, durant una llarga etapa de preparació, per R. Aramon, que, així, el vinculava a l'Institut com a peça clau, si bé eventual, del lèxic català. «Aramon actuà pensant en allò que considerarà que era necessari de fer. Cap obstacle no l'aturà.» «L'edició fou la prova eloqüent que l'Institut existia *de facto*. I si *eppur si muoveva* era perquè rere i davant hi havia R. Aramon» (JMt). Malgrat que aquest indicà que era una «simple reimpressió», J. Martí explicà que «de 'simple reimpressió' res. És una edició diferent, amb una tasca minuciosa i excel·lent de posada al dia; minuciosa i excel·lent, malgrat algunes reaccions enfurismades». «Tot plegat [el treball que hi fou fet] sumava una activitat lexicogràfica sorprenent, la qual ultrapassava la reflexió sobre el lèxic comú i atenyia la terminologia d'especialitat» (JMt).
- 2) L'any 1961, en una reunió d'un petit col·lectiu de professors i correctors de català, amb tres membres de la Filològica, presidida per R. Aramon, es constituí, a casa de J.M. de Sagarra, la Junta Assessora per als Estudis de Català (JAEC), amb la facultat privada de convocar exàmens i expedir certificats d'aptitud. L'any 1959 hi havia hagut la primera reunió de professors de català de Barcelona –«reunió fundacional que es pot qualificar de memorable», com digué A. Jané–, promoguda per J. Triadú i que es féu a casa seva, amb R. Aramon. L'any 1971, Aramon convocà unes reunions periòdiques de professionals de la llengua per a col·laborar benèvolament en la tasca lexicogràfica de l'Institut; se'n feren un centenar. «La seva lliçó va ser, constantment, una lliçó de rigor, d'exigència i d'amor a la nostra llengua» (AJa).
- 3) Els *Fulls Lexicogràfics* (1962) de la Secció Filològica, amb les novetats lèxiques a incorporar en el *Diccionari* que, en aquells moments de secada general, eren gotes benèfiques per a tothom. Foren difosos també per *Serra d'Or* i el *Butlletí d'Omniú Cultural*.
- 4) Algunes filials van començar (1965) a treballar les respectives *terminologies científiques*, sempre amb l'assessorament de R. Aramon en representació de la Secció Filològica.
- 5) L'any 1968, i per a suplir, encara que fos a un nivell primari, la manca de la Gramàtica de l'Institut, R. Aramon aprofità la reedició privada de la *Introducció a la gramàtica catalana*, de P. Fabra, per a fer-ne la revisió, ampliació i escriure'n la Introducció, com a eina provisional

Festa anual de l'Institut d'Estudis Catalans, en 1949, a la llar de Josep Puig i Cadafalch.

D'esquerra a dreta: J. Puig i C., Josep M. López-Picó, R. Aramon, Josep M. de Sagarra i Ramon d'Abadal i de Vinyals.
Darrere: Miquel Coll i Alentorn, Ricard Albert i Ferran Soldevila

per a tants professors i alumnes que sollicitaven l'enllaç amb el renovador de la llengua.

- 6) «Lligada estretament amb la tasca lexicogràfica constant que ocupà R. Aramon hi hagué la seva intervenció, com a principal assessor lingüístic, en el projecte de *Gran Enciclopèdia Catalana* [treballs començats en 1965; apareguts des de 1969 a 1989]» (JMt). Visió de Països Catalans, descripció enciclopèdica dels mots, ortografia dels noms propis i transliteració dels estrangers, introducció de terminologia en tots els camps de la ciència. Fou per a R. Aramon la gran suplència del Diccionari de l'Institut, molt més ampla pel seu caràcter enciclopèdic, d'una enorme dimensió lexicogràfica i d'una difusió immensa i immediata. Per això, acceptà «l'oportunitat i, tot i que alguns membres de l'Institut no la volien, no dubtà a comprometre-hi tots els esforços de què fou capaç» (JMt). Hi tingué «una important intervenció, tant pels articles que hi va redactar o hi va revisar a fons com pel seu assessorament lingüístic que, com remarcà J. Carreras, segon director de l'obra (després del fundador, J. Carbonell), va resultar 'absolutament cabdal'» (JMs). H. Barrera: «Sóc testimoni, com a redactor de molts articles químics, de la gran flexibilitat i obertura de R. Aramon en la discussió i introducció de la neologia científica.» «Hi hagué una retroalimentació entre les tasques per a la redacció de l'*Enciclopèdia* i les que tenia encomanades la Secció Filològica en el terreny de la lexicografia i l'onomàstica» (JMt).

«També vam estar d'acord –digué O. Casassas, en relació a una darrera visita i conversa que féu amb R. Aramon– que la llengua, com tot allò que té vida, és normal que evolucioni, però també com tot allò que té vida caldria procurar, amb tota seguretat, que no involucioni.» La llengua catalana, testimoni i eina de cultura del poble i de la ciència alhora, ha tingut també, com un dels seus principals curadors i modernitzadors la figura de R. Aramon.

Ciència i alta recerca en català

En l'estratègia que R. Aramon establí per a engegar l'activitat de l'Institut, tingué en gran cura que aquest no fos solament de llengua i humanitats, sinó que sumés totes les ciències. Així com les humanitats han estat sempre el primer camp on ha estat conreada la llengua pròpia arreu, en les altres ciències han predominat llengües estrangeres o la del país dominador. Per tant, la normalitat lingüística exigia, si més no, un conreu paral·lel de totes les «arts». E. Prat de la Riba, el fundador de l'Institut, havia dit, com recordà O. Casassas, que «l'afirmació de la llengua catalana no serà definitiva sinó quan en ella hauran parlat a tot el món culte matemàtics, històlegs, psicòlegs, investigadors de la química, dels astres o de les condicions biològiques del fons del mar». Carles Riba ho recordà en 1957: «Prat de la Riba i els seus assessors van encertar la coratjosa, l'*escandalosa jugada*: establir que el català fos la llengua dels llibres científics del nostre Institut» (OCa). Què hi

podia fer R. Aramon, desornit de tot, en l'àmbit de les ciències i en un món més que mai repressor i exclusivament en espanyol?

La insistència d'Aramon féu que la Secció de Ciències reprengués les activitats i fes la primera sessió ja de seguida, l'any 1943. E. Fontserè hi oferí el *Vocabulari meteorològic català*; P. Font, la *Flora ibèrica* i la *Arenaria aggregata*; F Duran (exiliat a Manchester) la *Histopatologia de les mucoses digestives*. Els editors de la *Miscel·lània Aramon*: «El seu criteri de fer de la cultura catalana, tant com fos possible, una cultura normal el portà a impulsar sobretot els Arxius de la Secció de Ciències –nou volums publicats del 1947 al 1959, contra tres de les Memòries de la Secció Històrico-Arqueològica.»

Cal esperar, però, l'any 1962 per a una represa ferma de la Societat Catalana de Biologia; o l'any 1972 per a la Institució Catalana d'Història Natural. I, així, amb altres Societats filials. Les *Monografies mèdiques* (creades en 1929) es reiniciaren amb l'obra de J. Alsina, *El metge davant l'hipertens* (1969), amb pròleg de R. Aramon. Després, el *Vocabulari de medicina* (1974), també, entre altres, amb assessorament de R. Aramon (OCa). Amb uns esforços ingents i molta paciència per part d'aquest, ressorgiren vocabularis científics i noves obres en un flux intens a partir dels anys setanta. A l'Institut es constituïren unes Comissions Lexicogràfiques: de Biologia (1965), Coordinadora de Ciències (1971), etc.

R. Aramon i Serra, a la Gran Enciclopèdia Catalana, en la seva tasca d'assessor lingüístic de 1965 a 1990

R. Aramon veié que la seva intensa dedicació a l'impuls de la ciència a l'Institut havia fet fructificar, al cap d'una colla d'anys, una presència i participació de molts especialistes en totes les àrees, amb les corresponents publicacions científiques i lèxics terminològics.

Les «inexistents» llengua, cultura i ciència catalanes, revelades al món

L'ofegament intel·lectual i humà en què es trobava l'Institut –i la ciència i cultura en general als Països Catalans– feia veure com a necessària l'abeurada a l'estranger. Des del primer moment de la seva investidura R. Aramon es fixà l'objectiu de reconnectar-hi, sobretot amb la Unió Acadèmica Internacional (UAI), amb seu a Brussel·les, de la qual l'Institut formava part des de 1922. Però aquesta presència internacional màxima que pretenia, s'havia de fer, malauradament, en condicions de mínims. Es proposà, així i tot, que no fos una presència simbòlica, sinó decididament activa dins les seves migrades possibilitats. El resultat aconseguit, amb grans esforços com en tot el que féu, es pot considerar també un gran reeiximent, a afegir, amb orgull, als anteriorment assenyalats.

1) L'any 1947, R. Aramon fou designat representant de l'Institut en la UAI. El passaport, però, no li fou concedit fins a l'any 1950; després li fou denegat també entre 1952 i 1955. En la UAI fou elegit membre del *Bureau* (Consell executiu) de 1958 a 1969 (AMu). La UAI era important, d'entrada, per a participar en la seves tasques interacadèmiques; però, a més, fou un atot de primer ordre per a ajudar a salvar les topades amb el règim. «El govern espanyol intentà d'impedir les relacions amb la UAI. Aramon presentà batalla en aquest terreny vital per a la subsistència de l'Institut, amb l'ajut de P. Bosch (membre exiliat, que era a la UNESCO) i de L. Nicolau (membre exiliat, antic president de la UAI, 1935-1937)» (JCa) i la guanyà. La UAI sempre accedí a totes les demandes de suport polític que li féu R. Aramon. Com digué A.M. Mundó, l'Institut participà intensament en diversos projectes col·lectius de la UAI, com el *Corpus de vitralls medievals*, el *Corpus de trobadors*, el *Corpus d'antiguitats pre-colombines* i altres. Els tres indicats foren presentats pel mateix Institut, de 1952 a 1962; i R. Aramon fou nomenat director del segon. Aramon fou vice-president de la UAI en els anys seixanta (AMu). L'any 1961, la UAI el delegà al Conseil International de la Philosophie et des Sciences Humaines (UNESCO). La UAI també el delegà per a visitar tots els estats americans i examinar les possibilitats d'adhesió a la Unió de les corresponents acadèmies (AMu). Aquesta llarga i fructífera participació a la UAI féu que en 1989 en fos elegit President d'Honor (distinció sols atorgada a una altra personalitat en tota la història de l'entitat).

2) *Intercanvis internacionals de publicacions*. R. Aramon hagué de reconstruir penosament les antigues relacions amb acadèmies i universitats per a fer-hi intercanvis. Arribà a aconseguir-ne unes dues-centes, la majoria de l'estranger. El procés corresponent

R. Aramon llegint el discurs presidencial en els darrers Jocs Florals de la Llengua Catalana a l'exili (Munic, octubre 1977).

Al fons: 1 Fèlix Cucurull, 2 M. Aurèlia Capmany, 3 Josep M. Ainaud. Al davant: alguns joves de Joventut Percussionista de Barcelona

FOTO: NÚRIA ARAMON

de contacte, tramesa i recepció, a través de Correus, era laboriós i exigí una gran dedicació. «L'intercanvi internacional era fonamental, no solament per a adquirir publicacions estrangeres, altrament inassequibles, sinó com a cobertura davant el poder que defugia complicacions eventuais amb l'estranger» (JCa). La tasca de R. Aramon es traduí en una xifra impressionant: unes 20.000 publicacions rebudes de tot el món (que foren lliurades, en 1989, a la Biblioteca de Catalunya) (AMu). També n'hi havia de catalanes, ja que R. Aramon sempre que es trobà amb un editor tingué cura de demanar-ne per a l'Institut, com una contribució a aquest. Cal fer, novament, esment especial de l'intercanvi de *Estudis Romànics*, «els quals esdevingueren pont i ambaixador de la nostra realitat al món de la investigació filològica, amb Aramon al capdavant; la internacionalització de la recerca adquirí una solidesa impensable i facilità uns contactes permanents» (JMt). «En aquest sentit, R. Aramon no solament despertà l'entusiasme per la llengua i literatura catalanes entre els joves d'aquí, sinó que animà molts investigadors estrangers que hi dediquessin l'interès que mereix qualsevol llengua i literatura romànica» (JMt).

3) *Lectors de la Universitat de Liverpool*. «L'afany de dotar els nostres estudiants en llengües estrangeres i en coneixements forans féu que Aramon estimulés dotacions de beques per a poder enviar joves lingüistes i historiadors com a lectors (professors) de català a diverses universitats europees i americanes» (AMu). «L'amistat d'Aramon amb el professor de la Universitat de Liverpool, A. Pierce, constituí aquest centre com el lloc més important d'aquesta presència catalana. Hi anaren: J. Nadal, J. Triadú, J. Molas, J. Sarsanedas, etc.» (JMo).

4) L'any 1961 R. Aramon (amb la col·laboració de J. Molas) inicià els *Cursos d'Estiu per a Estrangers* (com a part dels Estudis Universitaris Catalans) els quals duraren fins a l'any 1985. Se'n feia difusió a través dels seminaris de romanística de les universitats estrangeres i adquiriren força popularitat. Van tenir una importància considerable per a desvetllar i encaminar noves vocacions de catalanòfils arreu.

5) *Campanya Pro Premi Nobel a Josep Carner* (1962). Fou impulsada per R. Aramon amb la pretensió de donar a conèixer al món un dels estels de la literatura catalana i, així, fer descobrir arreu aquesta cultura i aquesta llengua. S'originà una gran correspondència, a través de catalanòfils de tot el món que hi donaren suport. Hi col·laboraren activament J. Colomines i J. Molas.

6) *Altres activitats*. Al llarg dels anys del règim franquista, R. Aramon participà, amb caràcter d'invitat, per la seva representació de l'Institut, en nombrosos congressos d'estudis lingüístics, històrics, clàssics i altres. Hi féu conèixer sempre la cultura catalana i l'Institut. Això li permeté, també, d'ampliar la llista d'entitats corresponsals i d'establir relacions personals de gran interès per a aquell objectiu. Especial menció mereixen les assistències a associacions de catalanòfils –molts d'ells antics participants als cursos de Barcelona–, antigues i noves, com: *Anglo-Catalan Society* (1952), *Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalanes* (1973), *Associazione Italiana di Studi Catalani* (1976), *North American Catalan Society* (1978), *Deutsch-Katalanische Gesellschaft*.

R. Aramon, a més de la raó professional que implica tot contacte amb col·legues estrangers, hi actuà com a responsable nacional en donar a conèixer la difícil situació en què es trobava el món català sota el règim franquista. No es

Presidència de la primera de les tres Jornades d'Homenatge a R. Aramon i Serra, amb motiu del centenari de la seva naixença (13 -11-2007), a l'Institut d'Estudis Catalans.

D'esquerra a dreta: Josep Massot i Muntaner, Salvador Giner (president del IEC), Josep-Lluís Carod-Rovira (vice-president de la Generalitat de Catalunya), Jordi Carbonell (president de la Comissió d'Homenatge) i Oriol Casassas

FOTO: JORDI PARETO (ARXIU IEC)

limitava a contactes tècnics, sinó que explicava la situació que patien la ciència i la cultura als Països Catalans. Una actitud proselitista que contribuï força, en molts casos, a facilitar ajuts directes o indirectes a l'Institut i als estudiosos catalans.

El reconeixement d'una tasca titànica

És que no hi ha defectes en una obra que era quasi impossible de fer, però que fou realment feta durant gairebé mig segle? És clar que sí. Algú n'ha parlat, però, estranyament, no ha sabut, o no ha volgut, veure-hi, més enllà, tot allò que salvà i reféu.

L'essència de la història de R. Aramon és el seu repte personal per a contribuir a la salvació de la llengua catalana; el qual, després d'enormes sacrificis personals, familiars i professionals, durant molt de temps, esdevingué, també, la seva victòria.

La nació catalana tingué la sort que hi hagués un home, d'excel·lent formació, alhora científica i patriòtica, i d'una bonhomia singular, que plantejà i executà, tant com pogué, la resistència a la tempesta devastadora. R. Aramon assolí que en els Països Catalans, esdevinguts desert, hi reviscolés aquella planta –l'Institut d'Estudis Catalans– que els bàrbars havien desnonat «por natural extinción». Aconseguí de fer reeixir un desafiament nacional que, en el seu moment, semblà ben bé una cosa de fòlls.

Per acabar, sis valoracions de R. Aramon. Jordi CARBONELL: «Sense ell, avui no fórem on som, l'Institut no hauria sobreviscut. En el centenari del seu naixement i del de la institució, és just que recordem la seva extraordinària personalitat.» Oriol CASASSAS: «Ramon Aramon, en el seu compromís de secretari general, no estalvià cap hora, ni cap paraula d'estímul o d'encoratjament.» Germà COLÓN: «Són planes engrescadores les que ens ha deixat Ramon Aramon en els seus *Estudis de llengua i literatura*, plenes de ciència i saviesa.» Joan MARTÍ I CASTELL: «Ramon Aramon nasqué amb l'Institut d'Estudis Catalans i a l'Institut dedicà tota la seva vida. Però no debades, perquè és per ell que avui encara som aquí; és per ell que l'obra de redreçament de la llengua catalana, que s'inicià en la primera meitat del segle passat, es pogué salvar i mantenir viva fins als nostres dies.» Josep MASSOT i MUNTANER: «El seu exemple constant, la seva noble tossuderia i la intel·ligència i el cor que posà sempre al servei dels seus ideals ens han d'estimular a fer-nos-en dignes.» Joaquim MOLAS: «Ramon Aramon assegurà la continuïtat de la llengua i cultura catalanes a través de tots els canals: de dintre i de fora de l'Institut d'Estudis Catalans.» ♦

